

Οι Πολιτικές Ανάπτυξης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα Μέσα από το Θεσμό των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. 1990 – 2010: Μία Κριτική Θεώρηση

Θεμιστοκλής Σμπαρούνης

Βιολόγος - Οικολόγος (MSc), Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης,
Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης
tsbarounis@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θεσμοθετήθηκε το 1990 με το Νόμο 1892. Από τότε έχουν περάσει 20 χρόνια και ενώ θα αναμενόταν η Π.Ε. να έχει καταξιωθεί σε όλη την εκπαιδευτική κοινότητα αλλά και στην κοινωνία, φαίνεται ότι αποτελεί ακόμα πεδίο πειραματισμών, ενώ όπου διεξάγεται αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω των ιδιαιτέρων ψυχικών αποθεμάτων και της εθελοντικής προσφοράς κάποιων τολμηρών εκπαιδευτικών. Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ένας πρωτοποριακός θεσμός για το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, συνεχίζουν να αποτελούν άριστα παραδείγματα εφαρμογής καινοτόμων δράσεων αλλά και πρότυπα για τη λειτουργία των Σχολείων μέσα στα πλαίσια της Αειφορίας. Η εργασία αυτή έχει ως στόχο την κριτική αποτίμηση της μέχρι τώρα πορείας του θεσμού των ΚΠΕ, όχι τόσο βάσει των ποιοτικών και ποσοτικών τους χαρακτηριστικών, αλλά επί τη βάση της εξέλιξης του θεσμικού πλαισίου που τα διέπει και το οποίο αποτελεί την έκφραση των πολιτικών και των προτεραιοτήτων που θέτει η Πολιτεία. Δυστυχώς, σύμφωνα με τα τεθέντα κριτήρια, φαίνεται ότι κατά τα τελευταία χρόνια, όχι μόνο δεν υπάρχει πολιτική βούληση για την αξιοποίηση του θεσμού στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά αντίθετα παρατηρείται η αποδόμηση του και η αλλοίωση του εκπαιδευτικού του χαρακτήρα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Θεσμικό πλαίσιο, Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, κριτική αποτίμηση, εκπαιδευτική πολιτική, Υπουργείο Παιδείας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«*Η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποτελεί τμήμα των προγραμμάτων των σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*». Με αυτή τη φράση ξεκινά η διατύπωση του σχετικού άρθρου για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Νόμο 1892 του 1990 (ΦΕΚ 101/τ.Α'31-7-90) και συνεχίζει: «*Σκοπός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του, να ευαισθητοποιηθούν για τα προβλήματα που συνδέονται με αυτό και να δραστηριοποιηθούν, με ειδικά προγράμματα, ώστε να συμβάλλουν στη γενικότερη προσπάθεια αντιμετώπισής τους*». Στον ίδιο Νόμο προβλέπονται και οι δύο βασικοί υποστηρικτικοί θεσμοί της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.), δηλαδή οι αποσπώμενοι εκπαιδευτικοί στις τοπικές Δ/νσεις Εκπ/σης ως **Υπεύθυνοι Π.Ε.** και η ίδρυση και η λειτουργία **Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ)**.

Σύμφωνα με το ιστορικό της πορείας της Π.Ε. στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Κούσουλας, 2008), αναφέρεται ότι πριν την καθιέρωση της με το Νόμο του 1990 (στη Β/θμια Εκπ/ση αρχικά), προηγήθηκε μια δεκαπενταετία (από το 1976-77) προπαρασκευαστικών σταδίων και πιλοτικής εφαρμογής. Από αυτά ξεχωρίζει το σεμινάριο κατάρτισης στελεχών για την Π.Ε. από επιμορφωτές του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έγινε στην Αθήνα το 1980 (1-12/9 στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών). Είναι δε χαρακτηριστικό ότι οι πρώτες επιμορφώσεις εκπαιδευτικών που ακολούθησαν (την περίοδο 1981-84) έγιναν σε Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Γαλλίας.

Όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο για την Π.Ε. αυτό έχει καταγραφεί αναλυτικά μέχρι και τον Απρίλιο του 2006 από τον Μπότσαρη (2006). Οι κυριότεροι Νόμοι και Υπουργικές Αποφάσεις που αφορούν στην Π.Ε. και ιδιαίτερος στα ΚΠΕ παρατίθενται στον Πίνακα Α (βλ. Παράρτημα). Εκτός όμως από τις θεμελιώδεις ή και τις λιγότερο σημαντικές ρυθμίσεις των 32 αναφερόμενων στον πίνακα νομοθετικών κειμένων, μια σειρά άλλων νόμων, εγκυκλίων ή υπηρεσιακών εγγράφων, είτε έχουν επηρεάσει σημαντικά, είτε (τα πιο πρόσφατα) είναι ενδεικτικά και σκιαγραφούν τις επιχειρούμενες αλλαγές στο τοπίο των ΚΠΕ (Πίνακας Β στο Παραρτήμα).

Κατά την τελευταία διετία 2009-10, αν και δεν έχει τροποποιηθεί ιδιαίτερα το θεσμικό πλαίσιο της Π.Ε. και των ΚΠΕ, τουλάχιστον όσον αφορά σε ανώτερο πολιτικό επίπεδο (Νόμοι και Υ.Α.), έχουν παρουσιαστεί τεράστια εμπόδια στην εύρυθμη λειτουργία του θεσμού των ΚΠΕ. Τα προβλήματα αυτά αφορούν κυρίως στους εξής τομείς (σε παρένθεση οι σχετικές αναφορές -βλ. Πίνακες Παραρτήματος):

- α) Επιχειρούμενη γενικευμένη κατάργηση της αποζημίωσης πρόσθετης απασχόλησης των εκπαιδευτικών των ΚΠΕ (πλην των Υπευθύνων λειτουργίας τους). Το πρόβλημα αν και έχει τις ρίζες του στην ερμηνευτική εγκύκλιο που εξέδωσε το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (Β1) για το Ν. 3205/2003 (Α24) - στην πράξη οι πρώτες καταργήσεις ξεκίνησαν το 2006 - γενικεύτηκε τον Μάιο του 2010 (Β6),
- β) Απαξίωση της διοικητικής και καθοδηγητικής εμπειρίας των Αναπληρωτών Υπευθύνων των ΚΠΕ, μέσω της αγνόησής τους (μη μοριοδότηση) για την αποτίμηση κριτηρίων επιλογής σχολικών συμβούλων και άλλων στελεχών της εκπαίδευσης κατά την κατάθεση και ψήφιση του σχετικού σχεδίου νόμου (Απρίλιος - Μάιος 2010) (Β7),
- γ) Αγνόηση (μη μοριοδότηση) της καθοδηγητικής εμπειρίας των υπολοίπων μελών των Παιδαγωγικών Ομάδων των ΚΠΕ που αποκτούν κατά την εξάσκηση των καθηκόντων τους ως επιμορφωτές στον ανωτέρω νόμο (Β7),
- δ) Σύγχυση και αβεβαιότητα σχετικά με τις προθέσεις του Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. όσον αφορά στο χαρακτήρα αλλά και στο νέο ρόλο που καλούνται να παίξουν τα ΚΠΕ στη δια βίου μάθηση (Β8, Β9, Β12),
- ε) Υποβιβασμός της εκπαιδευτικής χρησιμότητας των ΚΠΕ, όπως αυτή εκφράστηκε μέσα από την άτυπη αναστολή της λειτουργίας τους κατά τον Σεπτέμβριο του 2010,
- στ) Αγνόηση και καταπάτηση, εκ μέρους της διοίκησης, του θεσμικού πλαισίου που αφορά στη στελέχωση των ΚΠΕ και των Διαχειριστικών τους Επιτροπών (Β10, Β11).

ΣΚΟΠΟΣ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να κάνει μια κριτική αποτίμηση του θεσμικού πλαισίου που διέπει τα ΚΠΕ, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο υπάρχει συνέχεια ή όχι στις εφαρμοζόμενες πολιτικές από την Πολιτεία κατά την τελευταία εικοσαετία. Ιδιαίτερα υπό το πρίσμα των πρόσφατων αρνητικών εξελίξεων επιβάλλεται η ψηλάφηση των “πληγών” προκειμένου να αναστοχαστούμε την μέχρι τώρα πορεία των ΚΠΕ και να την αξιολογήσουμε. Μόνο μέσα από μια διαδικασία

αποτίμησης - αξιολόγησης θα είναι δυνατή η επαναφορά του θεσμού των ΚΠΕ αλλά και της Π.Ε. γενικότερα στη θέση που της αναλογεί στο εκπαιδευτικό μας σύστημα.

ΜΕΘΟΔΟΙ & ΜΕΣΑ

Η κύρια μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι η ανάλυση περιεχομένου (Κυριαζή, 1999) του θεσμικού πλαισίου που διέπει την Π.Ε. Συγκεκριμένα 50 και πλέον κανονιστικά και άλλα θεσμικά κείμενα (Νόμοι, Υπουργικές Αποφάσεις, Εγκύκλιοι) του Υπουργείου Παιδείας ή και άλλων Υπουργείων (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών) περιελήφθησαν ως πρωτογενής πηγή πληροφοριών στην παρούσα εργασία. Τα θεσμικά αυτά κείμενα κατηγοριοποιήθηκαν κατ' αρχήν με βάση τα παρακάτω κριτήρια: α) διαβάθμιση ισχύος (Νόμοι, Υ.Α., εγκύκλιοι κλπ), β) συνάφεια (σε σχέση κυρίως με τα ΚΠΕ) και γ) σημαντικότητα. Με αυτό τον τρόπο προέκυψαν οι τρεις κατηγορίες που παρατίθενται στο Παράρτημα. Συγκεκριμένα ο Πίνακας Α περιλαμβάνει θεσμικά κείμενα υψηλής ισχύος (νόμοι, Υ.Α.) και μεγάλης συνάφειας. Ο Πίνακας Β περιλαμβάνει κείμενα είτε υψηλής ισχύος και μικρής συνάφειας, είτε το αντίστροφο. Τέλος, ο Πίνακας Γ περιλαμβάνει ετήσιες εγκυκλίους που δεν κρίνονται ιδιαίτερος σημαντικές αφού κυρίως αναπαράγουν παλαιότερες ρυθμίσεις.

Στη συνέχεια έγινε επιπρόσθετη κατηγοριοποίηση και χαρακτηρισμός των 44 θεσμικών κειμένων των δύο πρώτων Πινάκων (Α & Β). Πρώτα σε τρεις βασικές κατηγορίες ανάλογα με τη θετική ή αρνητική επίδρασή τους στο θεσμό των ΚΠΕ, δηλαδή χαρακτηρίστηκαν ως: (1.) Θετικά: αυτά που εισάγουν θεσμικά όργανα, κανονισμούς, συμπληρώνουν το εννοιολογικό περιεχόμενο ή ρυθμίζουν επιμέρους θέματα που άπτονται της Π.Ε. και των ΚΠΕ, (2.) Ουδέτερα και Αμφιλεγόμενα ή (3.) Αρνητικά: αυτά που έχουν εμφανώς αρνητική επίδραση στο θεσμό των ΚΠΕ, καταστρατηγούν το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο ή το αναπροσαρμόζουν χωρίς όμως επαρκή αιτιολόγηση. Τέλος, ταξινομήθηκαν σε άλλες 3 υποκατηγορίες ανάλογα με τη σημαντικότητα και το βαθμό συμβολής τους στην εξέλιξη του θεσμού: (α.) Πολύ μεγάλη συμβολή/επίδραση (β.) Μεγάλη συμβολή/επίδραση (γ.) Μικρή (σχετικά) συμβολή. Ο χαρακτηρισμός τους βασίζεται τόσο στη θεωρητική ανάλυση του περιεχομένου των αποφάσεων, αλλά και στην εμπειρία εφαρμογής τους (σε προσωπικό επίπεδο). Αν και σε τέτοιου είδους αναλύσεις είναι γνωστό ότι το νόημα του περιεχομένου δεν είναι ένα και μοναδικό, ούτε ο τρόπος που ερμηνεύεται είναι κατ' ανάγκη διυποκειμενικός (Κυριαζή, 1999, 294-295) στην περαιτέρω ανάλυση της παρούσας εργασίας (σχήμα 1) δε λήφθηκε υπόψη η τρίτη κατηγοριοποίηση (υποκατηγορίες α., β. & γ.). Στη συζήτηση σχολιάζεται η συμβολή (θετική ή αρνητική) των εγγράφων που αναλύθηκαν.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από την εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων τα 44 έγγραφα ταξινομήθηκαν ως εξής:

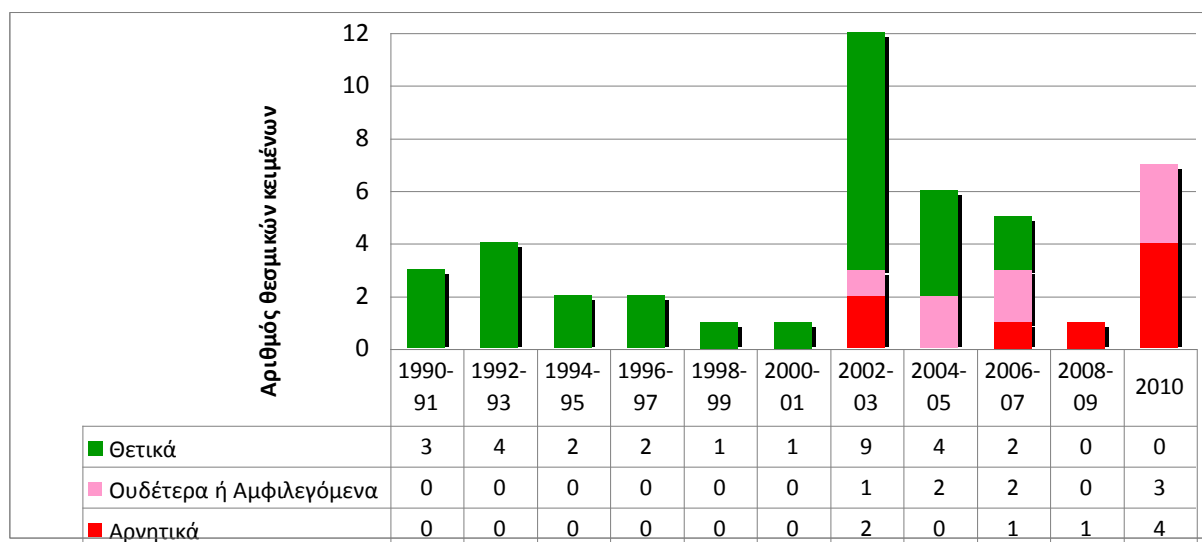
	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ	ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ & ΕΓΓΡΑΦΑ
1α.	Θετικά με πολύ μεγάλη συμβολή	A1, A4, A6, A7, A13, A14, A15, A18
1β.	Θετικά με μεγάλη συμβολή	A3, A5, A8, A10, A12, A21, A23, A25, A29, B2, B4
1γ.	Θετικά με μικρότερη συμβολή	A2, A9, A11, A16, A19, A20, A22, A27, B3
2.	Ουδέτερα ή αμφιλεγόμενα	A17, A26, A28, A30, A32, B8, B9, B12
3α.	Αρνητικά με πολύ μεγάλη επίδραση	A24, B1, B5, B6, B10
3β.	Αρνητικά με μεγάλη επίδραση	A31, B7, B11

Πίνακας 1: Χαρακτηρισμός κανονιστικών κειμένων κλπ εγγράφων

Από τον Πίνακα 1 και προκειμένου να γίνει σαφέστερη η χρονική κατανομή των σχετικών θεσμικών κειμένων κατά την 2^η κατηγοριοποίηση (Θετικά, Ουδέτερα, Αρνητικά) προέκυψε το Σχήμα 1. Σύμφωνα με την ανάλυση του σχήματος και σε συνδυασμό με το περιεχόμενο και τη σημαντικότητα των θεσμικών εγγράφων που αναλύθηκαν μπορούμε να οδηγηθούμε στις παρακάτω διαπιστώσεις:

1. Κατά την περίοδο 1990–1993 έχουμε τη **θεμελίωση της Π.Ε.** στο εκπαιδευτικό μας σύστημα και των βασικών κανόνων διεξαγωγής και υποστήριξης του θεσμού μέσα από:

α) την εισαγωγή της Π.Ε. στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (Α1, Α3), β) τη θεσμοθέτηση του Υπεύθυνου Π.Ε. και της επιτροπής σχολικών δραστηριοτήτων σε κάθε τοπική Δ/νση Εκπ/σης (Α1, Α3, Α4, Α5), γ) την καθιέρωση μαζί με την Π.Ε. και άλλων προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων και του τρόπου λειτουργίας αυτών (Α4, Α5), δ) τη ρύθμιση θεμάτων περί ίδρυσης και λειτουργίας των ΚΠΕ (Α1, Α6, Α7), ε) την ίδρυση και λειτουργία του πρώτου ΚΠΕ της Ελλάδας στην Κλειτορία (Α7) και στ) την πρόβλεψη μετακινήσεων για σκοπούς της Π.Ε. (Α2).

Σχήμα 1: Χαρακτηρισμός θεσμικών κειμένων κατά χρονολογία έκδοσης τους

2. Την περίοδο 1994–1999 έχουμε τη **σταδιακή ανάπτυξη** του θεσμού μέσα από:

α) την ίδρυση και λειτουργία άλλων 15 ΚΠΕ (Α8, Α11) και β) τη ρύθμιση βασικών θεμάτων της λειτουργίας των ΚΠΕ, όπως αυτά που αφορούν στη στελέχωση τους (προσόντα εκπαιδευτικών) (Α8, Α9), στα καθήκοντα των αποσπώμενων εκπ/κών (Α10) και στις περιοχές -νομούς- εμβέλειάς τους (Α12).

3. Την περίοδο 2000–2003 έχουμε ένα **άλμα** όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο μια και θεσπίζονται ή προσδιορίζονται νομοθετικά:

α) ο χαρακτηρισμός των ΚΠΕ ως περιφερειακές αποκεντρωμένες υπηρεσίες του ΥΠΕΠΘ (Α14), β) οι διαδικασίες στελέχωσης και τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών των ΚΠΕ και των Υπευθύνων Π.Ε. (Α15), γ) ο καθορισμός της αποζημίωσης των εκπ/κών και η λειτουργία των διαχειριστικών επιτροπών των ΚΠΕ (Α17), δ) ο χωροταξικός σχεδιασμός ανάπτυξης δικτύου ΚΠΕ με σαφή και αντικειμενικά κριτήρια (Α13) βάσει του οποίου ιδρύονται 15 νέα ΚΠΕ (Α16) και προκηρύσσονται άλλα 25 στους νομούς που δεν έχουν (Α20), ε) η ίδρυση και λειτουργία του Συντονιστικού ΚΠΕ (Α21), στ) τα Εθνικά Θεματικά Δίκτυα Π.Ε. (Α22) και ζ) η

ρύθμιση ποικίλων άλλων θεμάτων όπως μετακινήσεις (Α23), σχέσεις με ΜΚΟ και άλλους φορείς (Α19) κ.ά. Επίσης, την περίοδο αυτή ξεκινά και η χρηματοδότηση των Σχολικών Προγραμμάτων Π.Ε. (Σ.Π.Π.Ε.) από το ΕΠΕΑΕΚ. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι την περίοδο αυτή έχουμε και την πρώτη Υ.Α. κατάργησης ΚΠΕ (Α18).

Το **ορόσημο** που σηματοδοτεί το τέλος αυτής της ανοδικής πορείας του θεσμού των ΚΠΕ το Δεκέμβριο του 2003, είναι η ψήφιση του Νόμου 3205/2003 (Α24) σύμφωνα με τον οποίο, η αποζημίωση πρόσθετης απασχόλησης από 221 Ευρώ για τους εκπαιδευτικούς των ΚΠΕ και από 294 για τους Υπευθύνους ΚΠΕ (από 160 Ευρώ για τους Υπευθύνους Π.Ε.), μειώνεται εξαιρετικά σημαντικά, σε 110 Ευρώ για όλους. Είναι χαρακτηριστικό ότι την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 2004 εκδόθηκε η αντιφατική και εν πολλοίς παράλογη Εγκύκλιος του Γενικού Λογιστηρίου του κράτους (Γ.Λ.τ.Κ.) (Β1), σύμφωνα με την οποία ορίζεται ότι την ανωτέρω αποζημίωση δικαιούνται «οι υπεύθυνοι: Των ΚΠΕ και οι Εκπαιδευτικοί που αποσπώνται στα ΚΠΕ ... ως υπεύθυνοι της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης».

4. Την περίοδο 2004–2007 παρατηρούμε κυρίως **διορθωτικές κινήσεις** στο θεσμικό πλαίσιο αφού επαναπροσδιορίζονται:

α) η λειτουργία των Θεματικών Δικτύων Π.Ε. (Α26, Α32) β) η λειτουργία του Συντονιστικού Κέντρου Π.Ε. (Α27, Α30), γ) οι διαδικασίες στελέχωσης και τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών των ΚΠΕ και των Υπευθύνων Π.Ε. (Α29) και δ) η χρηματοδότηση (παρατηρείται μείωση των πιστώσεων) των προγραμμάτων Π.Ε. (νομαρχιακά & Σ.Π.Π.Ε.), αλλά και άλλων υποστηρικτικών μέσων για την Π.Ε. (μετακινήσεις εκπαιδευτικών, αποζημιώσεις υπερωριών, επίδομα εκπαιδευτικών ΚΠΕ, Διαχειριστικές Επιτροπές ΚΠΕ).

Την ίδια περίοδο παρατηρούμε και κάποιες σημαντικές θετικές εξελίξεις όπως:

α. Ξεκινάει η διαδικασία μετεξέλιξης της Π.Ε. σε **Εκπαίδευση για την Αειφορία** που σηματοδοτείται από την έναρξη της Δεκαετίας της UNESCO της Εκπαίδευσης για την Αειφορία (Β4), β) Παρατηρείται μια προσπάθεια ενοποίησης και “συγχρονισμού” των σχολικών δραστηριοτήτων μέσω της έκδοσης κοινής εγκυκλίου για όλες τις καινοτόμες δραστηριότητες (Β2) - έως τότε εκδίδονταν χωριστή εγκύκλιος (Γ1) - και μάλιστα από το πολιτικό επίπεδο του Γενικού και Ειδικού Γραμ/εα του Υπουργείου (Β3, Β4, Γ2) και γ) Ολοκληρώνεται αριθμητικά το δίκτυο των 56 ΚΠΕ με την ίδρυση (σε δύο φάσεις) 25 ΚΠΕ (Α25, Α31).

Παράλληλα με τις παραπάνω “διορθωτικές κινήσεις”, άλλες με θετικό αντίκτυπο, άλλες με αρνητικό και άλλες με αμφίσημο ή ουδέτερο χαρακτήρα, παρατηρούνται οι πρώτες **μεγάλες στρεβλώσεις** στο δίκτυο ανάπτυξης των ΚΠΕ (Φαραγγιτάκης, 2007). Συγκεκριμένα με την Απόφαση **Α31** ιδρύονται κατά παρέκκλιση της αρχικής ΥΑ περί ίδρυσης 25 νέων ΚΠΕ στους νομούς που δεν έχουν (Α20) από δύο ΚΠΕ στους Νομούς: Αρκαδίας, Γρεβενών, Κοζάνης, Λακωνίας, Λασιθίου και Πέλλας.

5. Την περίοδο 2008–2009 παρατηρείται σχεδόν **απόλυτη ησυχία**. Παρά το γεγονός ότι μέσα σε αυτή την περίοδο πραγματοποιήθηκαν δύο πολύ σημαντικές δράσεις για την Π.Ε.: α) η Διαβούλευση για την Π.Ε. και τις άλλες καινοτόμες δράσεις και β) το τεράστιο Πρόγραμμα Επιμόρφωσης στην Π.Ε. που ανέλαβε το Ε.Μ.Π., δεν υπήρξε αποτύπωση των όποιων συμπερασμάτων σε θεσμικά κείμενα. Μάλιστα στα πλαίσια της διημερίδας που οργανώθηκε από το Ε.Μ.Π. για την Επιμόρφωση στην Π.Ε. εκφράστηκαν έντονοι προβληματισμοί για την αποτελεσματικότητα του ΥΠΕΠΘ

αλλά και την έλλειψη αειφορικής προσέγγισης στα κέντρα λήψης των αποφάσεων (Σωτηράκου, 2008). Επίσης, η στρέβλωση του δικτύου των ΚΠΕ που ξεκίνησε την προηγούμενη περίοδο συνέχισε (αθρούβως) να γιγαντώνεται.

6. Η τρέχουσα περίοδος: 2009–2010 χαρακτηρίζεται από τη **μεγάλη κρίση της Π.Ε.** που ξεκίνησε με τη Γνωμοδότηση του Γ.Λ.τ.Κ. (B5) και συνεχίζει με συνεχή διόγκωση των προβλημάτων, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή (B6, B7, B10, B11). Ο αριθμός των ΚΠΕ φτάνει πια τα 69 και είναι φανερό αφενός η άνιση κατανομή τους, αφετέρου η αδυναμία κάποιων να στελεχωθούν. Από την άλλη μεριά, αν υποθέσουμε ότι πριν από την αλματώδη ανάπτυξη των θεσμών συνήθως προηγείται μια περίοδος ησυχίας (όπως συνέβη στο άλμα του 2000-03), τότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι διανύουμε μια **περίοδο κυοφορίας (2008–10)**.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Δύο είναι τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα εργασία:

1^{ον}. Δεν υπάρχει ενιαία και συνεκτική πολιτική ανάπτυξης της Π.Ε. στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τους Μεσσάρη & Παπαϊωάννου (2005) η έλλειψη συνολικής αξιολόγησης έχει σαν αποτέλεσμα να χάνεται η συνέχεια σε εθνικό επίπεδο. Αυτό πιθανόν να είναι η μια συνιστώσα του προβλήματος, που αναδείχθηκε και στην παρούσα εργασία. Μία άλλη συνιστώσα προφανώς έχει να κάνει με την εναλλαγή της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου, όχι μόνο μεταξύ περιόδων διακυβέρνησης από διαφορετικά πολιτικά κόμματα, αλλά και κατά τους “ανασχηματισμούς”. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί και η μεγάλη διαφοροποίηση κατά το χρονικό διάστημα 2004 - 2009.

2^{ον}. Η καμπή του θεσμού την τρέχουσα περίοδο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους ακόλουθους παράγοντες: α) Έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού και ενιαίας πολιτικής ανάπτυξης της Π.Ε., β) Αδυναμία του Υπουργείου Παιδείας να παρέμβει αποτελεσματικά για να διορθώσει λάθη του παρελθόντος (με σημαντικότερο αυτό της αποζημίωσης), γ) Αδυναμία της Πολιτείας να αντισταθεί σε πολιτικές πιέσεις σχετικά με την ίδρυση ΚΠΕ σε κάθε γωνιά της Ελλάδας καθ’ υπέρβαση αντικειμενικών κριτηρίων (χωρικά, πληθυσμιακά κ.ά).

Δεδομένου ότι κατά την τρέχουσα περίοδο έχουν αναδειχθεί οι παθογένειες σε πολλούς τομείς, αλλά και εν γένει στο πολιτικό μας σύστημα (το οποίο είναι βέβαια εποικοδόμημα της κοινωνίας μας), η μόνη βιώσιμη διέξοδος συνολικά μπορεί να παρασχεθεί μόνο μέσω της εκπαίδευσης. Η Πολιτεία λοιπόν θα πρέπει να κάνει την υπέρβαση προκειμένου να θεσμοθετήσει για την εκπαίδευση μιας κοινωνίας διαφορετικής από αυτή που την ανέδειξε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κούσουλας Γ. (2008). Προσέγγιση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. ΕΚΚΕ.
Κυριαζή Ν. (1999). Η κοινωνιολογική έρευνα, 283-301. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
Μεσσάρης Δ. & Παπαϊωάννου Ι. (2005). Ολοκληρωμένο αποκεντρωμένο μοντέλο ανάπτυξης της Π.Ε. στην Αχαΐα στα πλαίσια της θέσης του Υπευθύνου Π.Ε. - συνδυασμός με ΣΠΠΕ. Στο: Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Σ.Π.Π.Ε.. Ισθμός Κορίνθου, 23-25/9/05.
Μπότσαρης Ι. (2006). Η Νομοθεσία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Αργίριο.

Σωτηράκου Μ. (2008). Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: ένα όραμα χωρίς προοπτική. Στο: Πρακτικά Διημερίδας με θέμα “Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για μια Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη” (σελ. 21-31). Πειραιάς, 21-11/11/08.

Φαραγγιτάκης Γ. (2007). Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Αρνητικές πτυχές στην ανάπτυξη του θεσμού. Στο: Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε., Αθήνα, 9-11/11/07.

Νόμοι, Υ.Α. και Εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας κ.ά. Υπουργείων

Βλέπε Παράρτημα (Πίνακες Α, Β, Γ).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Α: Σημαντικά νομοθετικά κείμενα που επηρέασαν το θεσμό των ΚΠΕ

Α.	Νόμοι και Υπουργικές Αποφάσεις που επηρέασαν το θεσμό των ΚΠΕ <i>(χρονολογικά)</i>
1.	Νόμος 1892/1990 , άρθρο 111, παρ. 13, (ΦΕΚ 101/τ.Α'/31-7-90) περί Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη Β/θμια Εκπ/ση και περί ίδρυσης Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
2.	Υ.Α. 4832/Γ2/28-11-90 περί εκπαιδευτικών εκδρομών μαθητών της Β/θμιας Εκπ/σης.
3.	Νόμος 1946/1991 (ΦΕΚ 69 τ.Α'/14-5-91) περί επέκτασης της Π.Ε. στα σχολεία της Α/θμιας Εκπ/σης.
4.	Υ.Α. 4867/Γ2/28-8-92 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. στα σχολεία της Β/θμιας Εκπ/σης.
5.	Υ.Α. 377/865/Γ1/18-9-92 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. στα σχολεία της Α/θμιας Εκπ/σης.
6.	Υ.Α. 1242/Γ2/19-3-93 περί ίδρυσης και λειτουργίας ΚΠΕ
7.	Υ.Α. 2352/Γ2/28-4-93 περί προγραμμάτων Π.Ε. στα ΚΠΕ και περί ίδρυσης και λειτουργίας του ΚΠΕ Κλειτορίας.
8.	Υ.Α. 3219/Γ2/11-5-95 περί ίδρυσης και λειτουργίας (6) ΚΠΕ (Αργυρούπολης, Κορδελιού, Μουζακίου, Καστοριάς, Κόνιτσας, Σουφλίου).
9.	Υ.Α. 6811/Γ2/29-8-95 περί στελέχωσης των ανωτέρω ΚΠΕ.
10.	Υ.Α. 3800/Γ2/19-6-97 περί καθηκόντων Υπευθύνου, Αναπληρωτή Υπευθύνου και Εκπαιδευτικών των ΚΠΕ.
11.	Υ.Α. 5861/Γ2/23-10-97 περί ίδρυσης και λειτουργίας (5) ΚΠΕ (Αρναίας, Δραπετσώνας, Σπετσών, Καλαμάτας, Λιθακιάς).
12.	Υ.Α. 4776/Γ7/9-10-99 περί περιοχών εμβέλειας των ΚΠΕ.
13.	Υ.Α. 6215/Γ2/19-11-01 περί ίδρυσης νέων ΚΠΕ
14.	Νόμος 2986/2002 , άρθρο 8, παρ. 2 (ΦΕΚ 24/τ.Α'/13-2-02) περί οργανωτικών θεμάτων υπηρεσιών και σχολικών μονάδων, ΚΠΕ κ.ά.
15.	Υ.Α. 57905/Γ2/4-6-02 περί ρύθμισης θεμάτων στελέχωσης & λειτουργίας των ΚΠΕ, καθηκόντων των εκπαιδευτικών των ΚΠΕ και αντιστοίχων θεμάτων των Υπευθύνων Π.Ε.
16.	Υ.Α. 72942/Γ2/11-7-02 περί ίδρυσης και λειτουργίας δεκαπέντε (15) νέων ΚΠΕ.
17.	Υ.Α. 16121/Γ7/ 18-2-03 περί κατάργησης ΚΠΕ Σπετσών
18.	Κ.Υ.Α. 2/36695/0022/18-7-02 περί καθορισμού των αποζημιώσεων των εκπαιδευτικών ΚΠΕ και των Υπευθύνων Π.Ε. και περί διαχειριστικών επιτροπών ΚΠΕ.
19.	Υ.Α. 47587/Γ7/16-5-03 περί συνεργασιών με κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς.
20.	Υ.Α. 59925/Γ7/20-6-03 περί υποβολής προτάσεων για την ίδρυση 25 νέων ΚΠΕ στους νομούς που δεν έχουν.
21.	Υ.Α. 65216/Γ7/2-7-03 περί ίδρυσης και λειτουργίας Συντονιστικού Κέντρου Π.Ε.
22.	Υ.Α. 100496/Γ7/18-9-03 περί Εθνικών Θεματικών Δικτύων Π.Ε.
23.	Υ.Α. 107632/Γ7/ 2-10-03 περί μετακινήσεων στα πλαίσια σχολικών δραστηριοτήτων.
24.	Νόμος 3205/2003 , άρθρο 8, παρ. 21 (ΦΕΚ 297/τ.Α'/23-12-03) περί επιδομάτων και αποζημίωσης για πρόσθετη απασχόληση του προσωπικού του άρθρου 8 του Ν. 2986/'02.
25.	Υ.Α. 134908/Γ7/26-11-04 περί ίδρυσης και λειτουργίας δέκα (10) νέων ΚΠΕ.
26.	Υ.Α. 66272/Γ7/4-7-05 περί Θεματικών Δικτύων Π.Ε. <i>(αντικατέστησε την Υ.Α. 100496/Γ7/18-9-03).</i>
27.	Υ.Α. 66273/Γ7/4-7-05 περί Τροποποίησης της Υ.Α. 65216/Γ7/2-7-03 και στελέχωσης του Συντονιστικού Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΣΚΠΕ).
28.	Υ.Α. Φ.12.1/545/85812/Γ1/31-8-05 περί υλοποίησης προγραμμάτων στα σχολεία της Α/θμιας Εκπ/σης.
29.	Υ.Α. 60991/Γ7/19-6-06 περί διαδικασιών στελέχωσης και καθηκόντων εκπαιδευτικών των ΚΠΕ και των Υπευθύνων Π.Ε. <i>(αντικατέστησε την Υ.Α. 57905/Γ2/4-6-02).</i>
30.	Υ.Α. 66657/Γ7/3-7-06 περί ίδρυσης και λειτουργίας ΚΠΕ Ακρόπολης - Συντονιστικού ΚΠΕ <i>(αντικατέστησε την Υ.Α. 65216/Γ7/2-7-03 και την Υ.Α. 66273/Γ7/4-7-05).</i>
31.	Υ.Α. 66659/Γ7/3-7-06 περί ίδρυσης και λειτουργίας δεκαπέντε (15) νέων ΚΠΕ.
32.	Υ.Α. 127856/Γ7/29-11-06 περί Τροποποίησης της Υ.Α. 66272/Γ7/4-7-05 (θεματικά δίκτυα Π.Ε.)

Πίνακας Β: Άλλα θεσμικά κείμενα που επηρέασαν το θεσμό των ΚΠΕ.

Β.	Εγκύκλιοι & άλλα υπηρεσιακά έγγραφα που περιελήφθησαν στην ανάλυση (χρονολογικά)
1.	Εγκύκλιος της Γενικής Δ/σης Μισθών και συντάξεων του ΓΛτΚ (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών) με Α.Π. 2/72757/0022 από 31-12-03 περί παροχής οδηγιών για την εφαρμογή του Ν. 3205/2003.
2.	Εγκύκλιος Δ/ντη ΣΕΠΕΔ 98498/Γ7/17-9-04 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2004-05.
3.	Εγκύκλιος Γεν. Γρ. ΥΠΕΠΘ 105087/Γ7/5-10-05 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2005-06.
4.	Εγκύκλιος Γεν. Γρ. ΥΠΕΠΘ 106553/Γ7/13-10-06 περί πλαισίου αναφοράς της Εκπαίδευσης για την Αειφορία.
5.	Έγγραφο - Γνωμοδότηση της Γενικής Δ/σης Μισθών και συντάξεων του ΓΛτΚ (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών) με Α.Π. 2/18297/0022 από 17-3-09 περί παροχής πληροφοριών και περί ενιαίας εφαρμογής τους.
6.	Έγγραφο της Γενικής Δ/σης Οικονομικών Υποθέσεων του ΥΠΑΒΜΘ με Α.Π. 43360/ΙΒ/3-5-10 περί πιστής εφαρμογής της ανωτέρω γνωμοδότησης.
7.	Νόμος 3848/2010, άρθρα 13 & 14 (ΦΕΚ 71/τ.Α'/19-5-10) περί αποτίμησης κριτηρίων επιλογής σχολικών συμβούλων & λοιπών στελεχών της εκπαίδευσης.
8.	Έγγραφο της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Ε.Π. «Εκπαίδευση και δια βίου Μάθηση» με Α.Π. 11941/23-8-10 και θέμα: Ανοιχτή πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο Ε.Π. για την Πράξη: «Κέντρα Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία – Δράσεις για τους Μαθητές».
9.	Έγγραφο της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Ε.Π. «Εκπαίδευση και δια βίου Μάθηση» με Α.Π. 11942/23-8-10 και θέμα: Ανοιχτή πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο Ε.Π. για την Πράξη: «Κέντρα Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία – Δράσεις δια βίου Μάθησης για τους Ενήλικες».
10.	Εγκύκλιος Γεν. Γρ. ΥΠΑΒΜΘ 113610/Γ7/14-9-2010 με θέμα «Για τη λειτουργία των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) την σχολική χρονιά 2010-11».
11.	Αποφάσεις Περιφερειακών Δ/ντών Εκπ/σης (16 - 23/9/2010) περί Παράτασης θητείας Υπευθύνων και Μελών των Παιδαγωγικών Ομάδων των ΚΠΕ.
12.	Νόμος 3879/2010, άρθρο 3, παρ. 4 (ΦΕΚ 163/τ.Α'/21-9-10) περί φορέων και λειτουργιών του Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης.

Πίνακας Γ: Άλλες Εγκύκλιοι προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων

Γ.	Άλλες Εγκύκλιοι σχεδιασμού & υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. κ.ά. δραστηρ/των
1.	Εγκύκλιος Δ/ντή ΣΕΠΕΔ 89821/Γ7/3-9-04 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για το έτος 2004-05.
2.	Εγκύκλιος Ειδ. Γρ. ΥΠΕΠΘ 108800/Γ7/19-10-06 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2006-07.
3.	Εγκύκλιος Ειδ. Γρ. ΥΠΕΠΘ 117302/Γ7/19-10-07 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2007-08.
4.	Εγκύκλιος Αν. Δ/ντριας ΣΕΠΕΔ 81687/Γ7/9-7-09 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2009-10.
5.	Εγκύκλιος Ειδ. Γρ. ΥΠΑΒΜΘ 119236/Γ7/24-9-10 περί σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων για το έτος 2010-11.